

Pocta Dobroslavovi Orlovi

MARIÁN JANEK

V apríli tohto roku (2015) sa pri príležitosti 145. výročia narodenia profesora Dobroslava Orla uskutočnila v jeho rodisku, v Ronově nad Doubravou, medzinárodná muzikologická konferencia s rovnakým názvom, aký má tento príspevok. Pretože prof. Orel patrí tak českej ako aj slovenskej muzikológii, aj na spomenutej konferencii boli zastúpení hlavne bádatelia z českej a zo slovenskej republiky. Čím je pre nás z pohľadu slovenského prof. Orlovi zaujímavý? Po vzniku Československej republiky prichádzajú na Slovensko mnohí českí hudobní vzdelanci, aby s ďalšími českými učiteľmi, úradníkmi ako aj odborníkmi zo všetkých profesií pomohli skonsolidovať štátnu správu na Slovensku.

V roku 1919 Orel prichádza do Bratislavy s obrovským duchovným kapitálom. Stručne zhrnieme jeho dovtedajšie pôsobenie. Počas gymnaziálnych štúdií vystriedal viaceré mestá: Kolín, Viedeň a Prahu. V Hradci Králové vyštudoval bohoslovecké učilište a v roku 1894 bol vysvätený za kňaza. Toto mesto sa stalo aj jeho prvým kňazským pôsobiskom. Okrem toho tu zastával tiež funkciu vicerektora v chlapčenskom seminári a vyučoval cirkevný spev na gymnáziu i na bohosloveckom ústave. Muzikantskú aktivitu prejavoval neustále a čoraz intenzívnejšie, tentoraz aj pri usporiadaní koncertných podujatí Jednoty cyrilскеj. V roku 1902 bol dokonca zvolený za jej predsedu. V súvislosti s Jednotou cyrilskou sa spája počiatočná fáza Orlovej publikačnej činnosti v časopise Cyril.¹

Odborne rástol štúdiom spevu u Jindřicha Pecha. Tento vokálny pedagóg po dočasnom pôsobení v Plzni a v Moskve si otvoril v Prahe spevácku školu, ktorú umeleckou

úrovňou doviedol k dobrej povesti. S oduševnením sa zapojil do národno-obrozenecského ruchu, spolu zakladal pražský spevokol Hlahol a spolok Umeleckú besedu, písal do Hudobných listov a Pokroku. A bol oddaným stúpencom Bedřicha Smetanu. Patril však aj medzi prvých pražských vzdelancov, ktorí vedeli oceniť Fibichov význam pre vývin českej hudobnej kultúry.² Máme teraz jasnú predstavu o tom, čo Orla formovalo k vyhranenej estetickéj orientácii. V roku 1901 vykonal zo spevu štátne skúšky.

V roku 1907 Orel pracovne zakotvil v Prahe. Je to obdobie ďalšej odbornej prípravy na poli hudby, obdobie aj učiteľskej praxe: vyučoval totiž náboženstvo na vyššej reálke v Holešoviciach, ale vyučoval aj spev a so žiackym speváckym súborom dosahoval limity vysokej úrovne; preto sa so svojim študentským spevokolom mohol uplatniť aj pri závažných umeleckých podujatiach, hlavne pri premiére Wagnerovho Parsifala v Národnom divadle v roku 1914. V rokoch 1910–1919 Orel vyučoval liturgický spev na organovom oddelení pražského konzervatória a v tomto období až na malú prestávku redigoval časopis Cyril. Založil pri ňom aj edíciu. Neúnavná snaha po muzikologickom a hudobno-praktickom vzdelaní doviedla ho na pražskú univerzitu na prednášky Otakara Hostinského; do menzurálnej notácie ho zasvätil Emil Bezecný a do kompozície Vítězslav Novák.³ Muzikologické štúdiá zavŕšil v roku 1914 na viedenskej univerzite u Guida Adlera dizertačnou prácou „Der Mensuralkodex Speciálник“ (Ein Beitrag zur Geschichte der Mensuralmusik in Böhmen). V nasledujúcom roku začal publikovať Kancionál Franusův, svoju prvú objavnú prácu z oblasti českej hudobnej histórie. V roku

1916 bol Dobroslav Orel zvolený za predsedu Hudobnej Budči, keď dovtedy tu zastával funkciu úradujúceho podpredsedu.⁴ Do roku 1919, kedy ho život postavil pred nové úlohy a v inom prostredí, mal už svoje odborné meno a zvučné meno ideového zástancu reformnej chrámovej hudby. I na úseku svojho kňazského povolania pracoval na svojom zvelebení predovšetkým tým, že sa habilitoval na Teologickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe.

b V Bratislave bol Orel vymenovaný za profesora cirkevného spevu na teologickej fakulte. Z katedry nevybudovanej teológie prešiel na Filozofickú fakultu Univerzity Komenského a stal sa profesorom hudobnej vedy i vedúcim hudobno – vedeckého seminára. V novom pôsobisku sa stal Orel činný v mnohých oblastiach kultúrno – politickej práce, predovšetkým ako vysokoškolský pedagóg a ako muzikológ s mnohostrannou starostlivosťou. Dokreslením Orlovej činnosti na univerzite by snáď bolo aj zhodnotenie jeho funkcionárskej činnosti: bol dekanom filozofickej fakulty (1923/24), bol rektorom Komenského univerzity (1931/32), zastával tiež funkciu prorektora (1932/33) a viackrát bol prodekanom filozofickej fakulty (1922/23, 1924/26). Zastával i funkciu senátora Akademického senátu UK v rokoch 1937/38 a o spolupráci Orla so zahraničnými univerzitami svedčí jeho členstvo v Kole muzikologow poznanskej univerzity.⁵

9 Pre zvýšenie odbornosti učiteľov hudobnej výchovy zorganizoval na univerzite lektorát hudobnej výchovy. Sám bol členom predsedníctva Spoločnosti pre hudobnú výchovu. Podieľal sa na celoštátnom kongrese pre hudobnú výchovu, ktorý sa uskutočnil v dňoch 4.–6. júna 1938 v Bratislave a pokračoval v Trenčianskych Tepliciach. Tu sme už aj u Orlovej osvetovej práci: je tu množstvo akcií, ktoré sú prínosom a venom do rozkvetu československej hudobnej kultúry. Dôležitý je tu aj svetový a politický názor Dobroslava Orla, odrážajúci sa v záujmoch o českú hymnológiu, o vydávanie spevníkov chrámových piesní.

Veľkou láskou Orlovi bol zborový spev. Orel bol prenikavým dirigentským talentom, najmä hudby cirkevnej. Sám si vyvíjal zbory, ktoré realizovali jeho interpretačné snahy. Tak sa zaslúžil o povznesenie úrovne českej i slovenskej zborovej produkcie. S dirigovaním začal v Prahe i Hradci Králové, kde okrem iných uviedol v roku 1901 so speváckym zborom študujúcich reálky Křížkovského Zpěvy vánoční, Palestrinove Improperia alebo Novákovu Zakletú dceru. Ako sme už spomenuli, výrazne sa Orel uplatnil na reálke v Prahe – Holešovicích, kde chlapčenský zbor, ktorý viedol, zvládol také skladby, ako sú ensemblové scény vo Wagnerovej opere Parsifal alebo Foerstrovo Stabat Mater. Citujeme referát o koncerte v roku 1915: „Kdo slyšel sbor studentů reálky, řízený prof. Orlem, ví, že není pro něho obtíží intonačních. Avšak do tajů skladby brzy mysticky tajemné, brzy subjektivismem zasněné vnést pravý tón, toť úkol veliký. Sbor studentů vládne zdravými, vydatnými hlasy, soprány zní až do vysokého h čistě, jasně a lehce, rytmická přesnost a určitost, jasná výslovnost, zvláště latinského textu při realistech latině nezvyklých, dokonalá. Zdálo se mnohdy, že žádná gradace není dosti silná, aby prostředky sboru k neobyčejné šíři, mohutnosti a lesku se vypínající, vyčerpala. V podání přišla k platnosti také Foerstrova melodika, která zvláště v tomto díle plná jest vonných květů neobyčejné krásy.“⁶

Teraz prechádzame k hlavnému záujmu o prof. Orla z pohľadu tejto konferencie (Cantus choralis). Je ním Akademické spevácke združenie, spevácky zbor, ktorý vznikol v Bratislave Orlovým pričinením. Profesor Dobroslav Orel bol v roku 1921 vyzvaný ministrom s plnou mocou pre Slovensko, aby zostavil spevácky zbor, ktorý by vystúpil na slovenskej národnej oslave (vysviacka biskupov) dňa 13. februára 1921 v Nitre. Členmi tohto zboru, ktorý na spomenutej oslave predviedol omšu *Stella matutina* od Mikuláša Schneidera-Trnavského a premiéru Foerstrovho Ó bone Jesu, boli

sólisti opery SND a významní speváci z kruhov hudobných i spoločenských. Po splnení svojej úlohy v Nitre zostala väčšina členov tohto súboru spolu. Pribudli noví členovia, zbor ďalej cvičil u profesora Orla na akademickej pôde a vystupoval pri rôznych štátnych slávnostiach a umeleckých večeroch. Počas Jiráskových slávností v Bratislave dňa 11. septembra 1921 zaspieval zbor prítomnému Aloisovi Jiráskovi. Na druhý deň po oslave prišiel sa Alois Jirásek tomuto speváckemu združeniu poďakovať a svoju vďaku pretlmočil aj na papier, na ktorý napísal: „Váženému Akademickému Pěveckému Sdružení posílá srdečný pozdrav, s radostí vzpomínaje na jeho krásny zpěv 11. září 1921, kterým mne počtilo, v úpřimné úctě oddaný Alois Jirásek.“⁷ Keďže dovtedy vlastne tento spevácky zbor nepoužíval žiadneho mena, začal používať názov, ktorým ho oslovil vo svojom pozdrave Alois Jirásek.

Ideovým programom Akademického speváckeho združenia bolo uvádzať do života slovenskú zborovú tvorbu, reprodukovat významné zjavy staročeskej hudby a novšej slovanskej hudby. Preto boli na programe diela slovenských autorov a z nich zvlášť Bella, Bulla, Fajnor, Lichard, Lihovecký, Fíguš-Bystrý, Schneider-Trnavský, z českých tvorcov pôsobiacich na Slovensku Maršík, Egem, Chlup, Hoblík, Svoboda, z českých veľikánov Fibich, Foerster, Dvořák, Smetana, vedľa starších autorov z doby obrodeneckej a skladateľov najmladšej generácie. Organizačne sa Akademické spevácke združenie začlenilo do Západoslonskej speváckej župy, ktorá bola organickou jednotkou Pěveckej Obce Československej. Táto vznikla v roku 1868 a mala názov Jednota zpěvákých spolků českoslovanských. Od roku 1900 používala názov Ústřední jednota zpěvákých spolků českoslovanských a nakoniec v roku 1919 začala používať názov Pěvecká Obec Československá.

Pěvecká Obec Československá bola ústredím speváckych spolkov (hlavne československých), ktorá mala za úlohu „pestovať a šíriť spev český a slovenský a hájiť a pod-

porovať záujmy spoločné všetkým slovanským speváckym spolkom“.⁸ Pěvecká Obec Československá zakladala župy a spevácke spolky, ktoré združovala a prideľovala do žúp.

Na Slovensku a Podkarpatskej Rusi sa spevokoly organizačne združovali do troch speváckych žúp: Západoslonská spevácka župa, ktorá niesla meno Jána Levoslava Bellu, kde okrem už uvedeného Akademického speváckeho združenia patrili bratislavské zbory Legionár a Zora a spevokol Sokola v Nitre. Východoslovenská spevácka župa Smetanova združovala Spevácko-hudobný krúžok v Humennom, košické spevácke spolky Foerster a Hlahol a prešovský spevokol Smetana. K speváckej župe Podkarpatskej Rusi v Užhorode patrili spevácky spolok Smetana v Mukačeve, spevácky krúžok učiteľov sevlušského okresu v Sevluši a štyri spolky v Užhorode: Muzykalno občestvo Bojan, spevácky spolok Smetana, Spevácke združenie československých učiteľov a Zemské spevácke združenie podkarpatských učiteľov.

Za predsedu Západoslonskej speváckej župy Jána Levoslava Bellu bol zvolený Ján Levoslav Bella, námestníkom sa stal Alois Kolísek, župným tajomníkom Karel Škarda a delegátom pre ústredie Dobroslav Orel. Od založenia Akademického speváckeho združenia bol jeho zbormajstrom až do roku 1930 Dobroslav Orel. Aj po roku 1930 však zastával funkciu predsedu združenia a to až do septembra roku 1934, kedy sa tejto funkcie vzdal. V liste, ktorý adresoval Akademickému speváckemu združeniu a v ktorom oznamuje odchod z funkcie predsedu, neuviedol príčiny svojho rozhodnutia.

Akademické spevácke združenie účinkovalo predovšetkým pri akademických slávnostiach a produkciách, ktoré usporadúval seminár pre hudobnú vedu na FFUK. V roku 1925 na koncerte spolku Ľudovíta Štúra predviedlo Akademické spevácke združenie premiéru *Jánošíkovej svadby* za dirigovania autora kantáty Jána Levoslava Bellu.

Akademické spevácke združenie si vzalo za úlohu povzniesť k novému životu zborový

spev hlavne na slovenskom vidieku a na tento účel usporiadalo samostatné večery v Báhoňi, Boleráze, Pezinku, Stupave, Zohore.

Hlavná činnosť Akademického speváckeho združenia v Smetanovom roku 1924 sa sústredila na reprodukciu Smetanových diel, čo vyvrcholilo zborovým koncertom 27. marca, kedy spolu s Akademickým speváckym združením účinkoval Spevácky spolok Legionár a spevokol Zora pod taktovkou Ot. Šimáka. Pri predvedení Smetanovej *Českej písně* 1. apríla 1924 účinkovala vedľa vyššie uvedených aj Slovenská filharmónia. Akademické spevácke združenie potom samostatne vystupovalo s programom Smetanových diel v Nitre, Námestove, Martine, Galante a v Seredi.

Zásluhou viedenského spolku Lumír, ktorý pozval Akademické spevácke združenie v roku 1923 do Viedne, propagovalo sa naše umenie aj za hranicami vlasti. Tu predviedlo ukážky slovenskej zborovej tvorby. Ďalším viedenským podujatím bol koncert usporiadaný v roku 1925, kde spolu s Akademickým speváckym združením vystupoval spevokol Lumír a Viedenský symfonický orchester. Odznali tu Smetanova *Česká píseň* za dirigovania dr. Dobroslava Orla, Fibichovu *Jarní romancu* dirigoval zbormajster Lumíra Jaroslav Jindra a *Svadba Jánošíková*, ktorú dirigoval sám autor Ján Levoslav Bella. Skladbu však s Akademickým speváckym združením nacvičil v Bratislave Orel, vo Viedni so spevokolom Lumír Jaroslav Jindra. Akademické spevácke združenie bolo obzvlášť veľkým propagátorom Bellovho diela. Okrem Bratislavy s jeho skladbami v roku 1925 vystúpilo ešte pri samostatnom koncerte v Trenčianskych Tepliciach a v Piešťanoch spolu s kúpeľným orchestrom.

V roku 1926 naštudovalo Akademické spevácke združenie spolu už so spomínaným viedenským Lumírom a bratislavským Symfonickým orchestrom Dvořákovu oratórium *Svätá Ludmila*. Scénicky ho uviedli v Slovenskom národnom divadle za dirigovania zbormajstra Akademického speváckeho

združenia profesora Orla. Predvedenie tohto oratória zopakovali oba spolky koncertne spolu s Viedenským symfonickým orchestrom v roku 1926 opäť pod taktovkou Dobroslava Orla vo Viedni.

Akademické spevácke združenie spája sa i s menom Vítězslava Nováka a to hlavne v roku 1927, kedy spolu so Slovenskou filharmóniou uviedlo štyri *Moravské balady* (dir. Zd. Folprecht). Na koncerte bol prítomný aj Vítězslav Novák, ktorý neskôr poslal Akademickému speváckemu združeniu list tohoto znenia: „Provedením mých Moravských ballad udělali jste mi úpimnou radost. Bylo připraveno s velikou láskou a pilí a zcela odpovídalo mé představě; můžete s oprávněnou hrdostí vzpomínati svého zdařilého výkonu. Též já si rád vzpomenu svého pobytu mezi Vámi a přeji Vám plno zdraví k další Vaší práci. S úpimným díkem a srdečným pozdravem zcele Vám oddaný Vítězslav Novák. V Praze, 7. dubna 1927.“⁹ Vítězslav Novák bol prítomný aj na koncerte svojej symfonickej básne *Bouře* dňa 6. decembra 1927, ktorú naštudovalo Akademické spevácke združenie spolu so Slovenskou filharmóniou.

Pri ďalšom scénickom naštudovaní Dvořákovho oratória *Svätá Ludmila* spojilo sa Akademické spevácke združenie s prostějovskými speváckymi spolkami Vlastimilou a Orlicou, aby toto dielo predviedli na poľskom festivale v Poznani dňa 18. mája 1929 v opernom divadle Teatr Wielki. B. Špidra o tomto podujatí referoval v novinách Venkov 24. mája 1929: „Provedení setkal se s tak pronikavým úspěchem, že po druhém díle musili se děkovati nadšenému obecenstvu se scény mimo sólistu též dirigent dr. Orel a režisérka A. Dočkalová.“ V tomto naštudovaní bola *Svätá Ludmila* toho istého roku hraná i v Prahe a v Prostějove.

Ďalšou veľkou akciou, ktorej sa Akademické spevácke združenie zúčastnilo, bol jubilejný festival Speváckej Obce Československej r. 1928 v Prahe. Tu predviedlo pod taktovkou Dobroslava Orla Bellovu kantátu *Svadba Jánošíková*, pričom s Academic-

kým speváckym združením spoluúčinkovali všetky prítomné spolky Speváckej Obce Československej v počte okolo 6200 ľudí, za sprievodu orchestra pražského Národného divadla.

V nasledujúcich rokoch spievalo Akademické spevácke združenie spolu s ostatnými spolkami Západoslovenskej speváckej župy v Dvořákových *Svadobných košeliach* (1930), spolupôsobili pri akciách poriadaných hudobnovedným seminárom, vystúpilo na spomienkovom koncerte pri príležitosti šesťdesiatin Vítězslava Nováka, v roku 1931 zaspievalo pri českých bohoslužbách vo Františkánskom kostole Foerstrovu omšu, o rok neskôr sa zúčastnilo osláv 80. výročia smrti Kollárovej, účinkovalo na oslavách Smetanových i Dvořákových.

Na pamiatku desiateho výročia založenia spolku usporiadalo Akademické spevácke združenie v Bratislave slávnostné zhromaždenie, na ktorom boli vyzdvihnuté zásluhy Dobroslava Orla ako prvého zbormajstra združenia a tiež i jeho zásluhy pri rozvoji hudobno-kultúrneho života v Bratislave. Vyvrcholením a slávnostným zakončením osláv bol večer kantát.

Na prvé výročie od smrti Jána Levoslava Bellu účinkovalo Akademické spevácke združenie s Bellovými skladbami na viacerých koncertoch. Tieto podujatia sa však už netýkajú Orlovej dirigentskej činnosti. Spomenieme tu len posmrtnú výstavu diela hudobného skladateľa Jána Levoslava Bellu, ktorú pri tejto príležitosti Dobroslav Orel pripravil.

Poznámky

- 1 Cyril bol český hudobný časopis, orientovaný na reformné hnutie v katolíckej chrámovej hudbe. Hoci časopis bol úzko cirkevne zameraným, predsa mal profil vedecky seriózneho časopisu vďaka hodnotným historickým štúdiám Perlíka, Troldu a Orla.
- 2 Informácie z Československého hudobného slovníku osob a inštitúcií. SHV Praha, 1965.
- 3 O štúdiu skladby Dobroslava Orla u Vítězslava Nováka píše František Zagiba v štúdiu: „Univerzitný profesor dr. Dobroslav Orel a výskum slovenskej hudobnej minulosti“, (uverejnené v časopise Kultúra, roč. 10/1938, č. 2), ďalej dr. Antonín Stríž v článku: „K sedmdesátinám Phdra Dobroslava Orla“, (časopis Cyril, 1940, č. 9–10) a značka – ad v novinách Východočeský kraj (ročník XXIV z 3. apríla 1942).
- 4 Hudební Budeč – spolok, ktorý mal v Prahe niekoľko svojich intonačných škôl. Hudební Budeč tiež poriadala každoročne spevácky kurz pre pražské učiteľstvo, ktorý v čase svojho pražského pôsobenia viedol Dobroslav Orel. V rámci kurzu sa uskutočňovali aj hudobné besedy, na ktorých medzi inými prednášal i Zdeněk Nejedlý.
- 5 Informácie z publikácie Ondreja Dolana: Univerzita Komenského – prehľad profesorov 1919–1966 a prehľad pracovísk 1919–1948. (Vydal RUK Bratislava, 1968)
- 6 Časopis Cyril, 1915, str. 91.
- 7 Originál listu sa nachádza v Hudobno historickom oddelení Českého múzea hudby v Prahe.
- 8 Zo stanov Pěvecké Obce Československé.
- 9 Originál listu sa nachádza v Hudobno historickom oddelení Českého múzea hudby v Prahe.

doc. PaedDr. Marián Janek, PhD.

katedra hudobnej kultúry

Pedagogická fakulta

Univerzita Mateja Bela

Banská Bystrica